

ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦИ У СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ

THREATS TO NATIONAL SECURITY IN THE FIELD OF ALTERNATIVE ELECTRICITY

Молдованов Д.В., аспірант кафедри
правового забезпечення господарської діяльності
факультету № 6

Харківський національний університет внутрішніх справ

Статтю присвячено розгляду загроз національній безпеці у сфері альтернативної енергетики. Аналізується можливість розгляду сфери альтернативної енергетики як галузі національної безпеки. Встановлюється кореляційна залежність між економікою України та/або електроенергетикою та/або альтернативною енергетикою. Також виокремлено декілька загроз, які становлять небезпеку в сфері альтернативної енергетики, при цьому досліджується їх природа та рівень небезпечності. Акцент зроблено на важливості забезпечення фінансової стабільності та незалежності країни. Вказано на основні, можливі підходи щодо подолання зазначених загроз національній безпеці в сфері альтернативної енергетики.

При розгляді загроз значна увага приділяється «зеленим» тарифам. При цьому відсутня доцільність використання завищеного рівня ставок, що може загрожувати також економічній і фінансовій цілісності держави. Наводиться прогресія у часі, відповідно до якої темпи розвитку галузі з кожним роком збільшуються, тариф же не встигає за швидкоплинним рухом галузі, за здешевленням технологій і змінами у законодавстві зарубіжних країн світу. Досліджується шляхи держави по подоланню зазначеної загрози.

Аналізується іноземне інвестування як загроза національній безпеці у сфері альтернативної енергетики, при цьому співвідносяться його позитивний і негативний вплив, зазначається про можливість втручання у внутрішню політику держави через зовнішнє регулювання галузі шляхом володіння іноземними підприємствами активами однієї із головних сфер національного інтересу, який полягає у забезпечення населення країни електроенергією.

Досліджується сфера балансування, при розгляді якої зазначається про наявні проблеми, які полягають у необхідності додаткового фінансування цієї галузі. Крім того, зазначається про залежність розміру фінансування від швидкості розвитку основної сфери (альтернативної енергетики). Досліджуються механізми подолання цієї загрози, а точніше відсутності такого механізму у діючому законодавстві України.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, загроза національній безпеці, альтернативна енергетика.

The article deals with the consideration of national security threats in the field of alternative energy. The possibility of considering alternative energy as a national security sector is analyzed. A correlation between the Ukrainian economy and/or electricity and/or alternative energy is established. There are also several threats that threaten national security in the field of alternative energy, while examining their nature and the level of danger that these threats carry. Emphasis is placed on the importance of ensuring the country's financial stability and independence. The main, possible approaches to overcoming these threats to national security in the field of alternative energy are outlined.

Greater attention is paid to green tariffs when considering national security threats in the field of alternative energy. The lack of expediency of using their high level of rates, which may also threaten the economic and financial integrity of the state, is noted. There is a progression over time, according to which the pace of development of the industry every year increases, the tariff in turn does not keep pace with the rapid movement of the industry, the cheaper technology and changes in the laws of foreign countries. The following ways of the state on overcoming of the mentioned threat are investigated.

Analyzes foreign investment as a threat to national security in the field of alternative energy, while correlating its positive and negative impact, notes the possibility of interference in the domestic policy of the state through external regulation of the industry, by owning foreign enterprises assets of one of the main areas of national interest, providing the country's population with electricity.

The sphere of balancing is investigated. When considering which problems are identified, there is a need for additional financing in this area. In addition, the dependence of the amount of financing on the speed of development of the main industry (alternative energy) is noted. The mechanisms of overcoming this threat, namely the absence of such a mechanism in the current legislation of Ukraine, are investigated.

Key words: national security, economic security, threat to national security, alternative energy.

Постановка проблеми. Розвиток національної безпеки в сучасній державі є пріоритетним явищем для збереження цілісності, незалежності та державного суверенітету. Для забезпечення належного рівня безпеки необхідно визначити нагальні загрози, на подолання та нейтралізацію яких повинні бути спрямовані зусилля зовнішньої та внутрішньої політики держави. Державні інтереси в сфері енергетики націлені на розвиток відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ). Однак відсутність стабільності на енергетичному ринку та трансформаційні процеси в країні супроводжуються посиленням уже існуючих загроз в сфері електроенергетики та появою нових, властивих лише сфері ВДЕ. В цьому контексті виявлення загроз національній безпеці у сфері альтернативної електроенергетики стане поштовхом для ефективної протидії їм та розроблення програм, стратегій для зміцнення як безпеки в сфері альтернативної енергетики, так і національної безпеки України загалом.

Результати аналізу наукових джерел і публікацій свідчать про те, що проблематика національної безпеки

в сфері альтернативної електроенергетики недостатньо розроблена, однак можна виокремити праці таких науковців, які вивчали це питання: С.В. Драгнєв, Г.А. Голуб, І.П. Григорюк, В.О. Дубровін, С.М. Кухарець, М.Д. Мельничук, В.Г. Мироненко, В.М. Поліщук, І.В. Свистунова, В.С. Таргоня. Крім того, зазначена тема потребує більшої уваги, оскільки була введена нова модель ринку електроенергетичних послуг, яка викликає поглиблення вивчення зазначеної проблематики, враховуючи зміни як самих відносин у сфері альтернативної електроенергетики, так і прийняття нових нормативно-правових актів.

Метою цієї статті є визначення та систематизація загроз для національної безпеки України в сфері альтернативної електроенергетики.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи питання національної безпеки в сфері альтернативної енергетики, необхідно мати на увазі, що електроенергетика – це галузь економіки України, яка забезпечує споживачів електричною енергією [1]. У свою чергу альтернативна енергетика – це сфера енергетики, яка забезпечує вироблення

електричної, теплової та механічної енергії з альтернативних джерел енергії [2]. Тобто, необхідно мати на увазі, що електроенергетична галузь та економіка України співвідносяться як частина та ціле, в свою чергу електроенергетична галузь і сфера альтернативної енергетики співвідносяться так само. У зв'язку з цим прослідковується кореляційна залежність економіки України та/або електроенергетики та/або альтернативної енергетики. Автор зазначає, що національна безпека в сфері альтернативної енергетики є підгалуззю енергетичної безпеки України.

Визначаючи загрози національній безпеці у сфері альтернативної енергетики, автор вважає за потрібне виходити з положень Закону України «Про альтернативні джерела енергії», яким передбачено, що стимулювання виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, здійснюється шляхом застосування економічних важелів і стимулів, передбачених законодавством про енергозбереження та охорону довкілля; створення сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики [3].

Під економічними (фінансовими) важелями маються на увазі конкретні форми здійснення процесів розподілу і перерозподілу створеної вартості, до них належать податки, обов'язкові збори, норми амортизаційних відрахувань, норми витрачання коштів у бюджетних установах, орендна плата, процент за кредит, дотації, субсидії, субвенції, заохочувальні фонди, штрафи, пеня, премії та інше. Особливістю фінансових важелів є те, що вони застосовуються з урахуванням економічних інтересів держави, підприємств, організацій, населення.

Під економічними (фінансовими) стимулами розуміють заохочення зацікавлених суб'єктів господарювання для досягнення певних фінансових результатів. До них належать заохочувальні фонди, які утворюються з прибутку, бюджетне фінансування ефективних напрямів розвитку народного господарства (в тому числі дотації підприємствам, діяльність яких має важливе значення для економіки), фінансування підготовки і перепідготовки кадрів, спеціальні фінансові пільги (податкові пільги та можливість проведення прискореної амортизації) [4].

Так званий «зелений» тариф у розумінні фінансового права є стимулом. Це спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена з альтернативних джерел. Він встановлюється окремо як для кожного суб'єкта господарювання, так і для кожного виду альтернативної енергії та об'єкта альтернативної електроенергетики [3].

Законодавство розрізняє декілька видів суб'єктів, які генерують електроенергію з альтернативних джерел. Так, найнезначнішими з них є енергетичні кооперативи (рух, який тільки зароджується в нашій країні) та домогосподарства, які хоча є і поширеними, однак їх законодавчо стимулюють у показниках виробленої потужності (не більше 50 кВт) та місце розташування обладнання (установки з генерації сонячного випромінювання більше 30 кВт повинні розміщуватися на дахах та/або фасадах будівель та інших капітальних споруд).

При визначенні та розрахунках надмірних витрат при купівлі електроенергії за «зеленим» тарифом пропонується розглянути такий суб'єкт як домогосподарства, які генерують енергію сонячного випромінювання об'єктами електроенергетики, величина встановленої потужності яких не перевищує 30 кВт та які введені в експлуатацію з 01 січня 2017 року по 31 грудня 2019 року. Так, виплата для них встановлені НКРЕКП в розмірі 550,21 коп/кВт·год (без ПДВ) [5].

Роздрібний тариф встановлений, наприклад, АТ «ХАРКІВОБЛЕНЕРГО» на електричну енергію, що відпускається для кожного класу споживачів, станом на ІV квартал 2018 року зазначається у таких розмірах: для І класу напруги – у 178,079 коп/кВт·год. (без ПДВ); для

II класу напруги – у 212,776 коп/кВт·год. (без ПДВ) [6]. Тобто, стимулююча виплата за «зеленим» тарифом складає більше 100 відсотків.

Число станцій із генерації електроенергії з альтернативних джерел кожного року лише зростає. На посилення цієї динаміки направлена державна політика, про що зазначено в Енергетичній стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [7]. Однак із кожним роком витрати держави на покриття витрат за «зелений» тариф будуть складати все більші суми. За даними Інституту відновлюваної енергетики НАН України, у 2017 році установа потужністю, згідно якої лише СЕС України становила 740 МВт, було вироблено 710 млн кВт/год. електроенергії. У цьому випадку доплата за «зелений» тариф становила більш 3 млрд грн [8].

Практика застосування «зеленого» тарифу, як стимулу з генерації електроенергії з альтернативних джерел енергії, є поширеною у світі. Галузь відновлювальних джерел енергії розвивається. Так, побудова та експлуатація сонячних електростанцій стала дешевшою, що ставить Україну у неоднозначне становище. З одного боку Україна виконує цілі, визначені у державних програмах по виробітку електроенергії з альтернативних джерел, а з іншого боку – темпи росту є зашкідливими, у зв'язку з чим економіка країни не завжди може ефективно продовжувати стимулювати розвиток альтернативної електроенергетики та вчасно реагувати на зміни на ринку у цій сфері, що може призводити до невдоволення інвесторів та інших господарюючих суб'єктів у сфері альтернативної електроенергетики.

Приводом стрімких змін на ринку альтернативної енергетики зазвичай є створення нових технологій. Так, виробництво сонячних панелей і вихід на цей ринок Китаю з його феноменальними виробничими можливостями в разі здешевили собівартість сонячної енергії. Якщо в 2009 році вартість 1 вату потужності сонячної батареї становила 3 долари, то сьогодні – 30 центів. Тобто, відбулося зниження вартості в 10 разів менш ніж за декаду, і здешевлення триватиме й надалі. Натомість вартість «зеленого тарифу» практично не зменшувалася, адже його суть полягала в тому, що держава дає довгострокові гарантії закупівлі енергії за підвищеною ціною [9]. Зазначений чинник призвів до збільшення інвестування в галузь альтернативної електроенергетики України, адже ціна «зеленого» тарифу є однією з найвищих у Європі. При цьому інвесторами переважно є іноземні підприємства.

В колі вчених побутує неоднозначна позиція щодо впливу притоку прямих іноземних інвестицій на фінансову безпеку країни як складника економічної безпеки. Так, Р. Бруно і Н. Кампос виявили, що 50% емпіричних досліджень виявляють позитивний вплив прямих іноземних інвестицій на економічне зростання, 11% – негативний, а в 39% досліджень виявилось, що прямі іноземні інвестиції не мають впливу на фінансовий складник країни [10, с. 45].

Якщо розглядати іноземне інвестування з точки зору Національної безпеки приймаючої країни, то нерегульованість процесу іноземного інвестування зумовить встановлення контролю іноземних власників над галузями економіки. Позаяк галузь електроенергетики є однією із перспективних і ключових, такою, що має стратегічне значення для держави з точки зору збереження та підтримки національного та економічного суверенітету, то іноземний контроль у цих видах діяльності формуватиме загрозу для суверенітету держави [11, с. 31].

Розглядаючи наступну загрозу для національної безпеки в сфері альтернативної енергетики, необхідно згадати про загрозу із балансування ринку альтернативної енергетики. Так, для врегулювання небалансів електроенергії був створений балансуєчий ринок [1].

Обслуговування потужностей відновлювальної енергетики потребує додаткового створення необхідного обладнання. У свою чергу обладнання балансує ринку поділяється на енергоакumuлюючі системи та маневрове обладнання. Зазначене обладнання є одним із обов'язкових об'єктів для впровадження альтернативної енергетики та необхідним компонентом для балансує ринку. Однак збільшення потужностей енергоакumuлюючих систем і маневрового обладнання потягне для країни додаткове фінансове навантаження, що в умовах фінансової кризи є недопустимим. При дослідженні цього питання було встановлено відсутність в Україні правового механізму створення приватних енергоакumuлюючих систем і маневрового обладнання. У зв'язку з цим також відсутні і механізми стимулювання підприємців до їх створення.

Висновки: Можна виокремити такі загрози в сфері альтернативної енергетики:

1) загроза використання «зеленого» тарифу в існуючому вигляді. Так, розкриваючи можливі загрози в сфері фінансової безпеки в альтернативній електроенергетиці, автор визначив, що поняття «зелений» тариф належить до стимулів, які застосовує держава для розвитку ВДЕ. «Зелений» тариф в Україні є одним із найвищих у Європі, він

не виправдано високий для економічної безпеки України. Якщо уряд буде дотримуватися тієї ж політики відносно «зеленого» тарифу, існує перспектива неконтрольованого зростання рівня підприємств із генерації електроенергії з альтернативних джерел. Зазначене явище може загрожувати нормальній діяльності такого суб'єкта енергетичного ринку як гарантований покупець, який не зможе виплатити фінансові зобов'язання за «зеленим» тарифом, у зв'язку з чим з'являться непередбачені витрати для державного бюджету, позаяк саме держава гарантує зазначені виплати;

2) неконтрольоване залучення іноземних інвестицій. Так, можливість залучення іноземних інвестицій, як позитивний фактор розвитку економіки, є неоднозначним, позаяк у науці існують думки про встановлення контролю іноземними підприємствами шляхом фінансування та придбання долі в окремих галузях, що інвестуються та становлять певний державний інтерес.

3) загроза балансуванню ринку альтернативної енергетики. Так, простежується необхідність розширення об'єктів із балансування для можливості збільшення загальної потужності із генерації альтернативної енергетики, однак відсутній механізм із делегування функцій по створенню відповідних об'єктів приватним особам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 року № 2019-III // *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 27–28. Ст. 312.
2. Альтернативна енергетика: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / М.Д. Мельничук, В.О. Дубровін, В.Г. Мироненко, І.П. Григорук, В.М. Поліщук, Г.А. Голуб, В.С. Таргоня, С.В. Драгнев, І.В. Свистунова, С.М. Кухарець. // К.: «Аграр Медіа Груп», 2012. 244 с.
3. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2003 року № 555-IV // *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 155.
4. Кириленко О.П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): Навч. посібник. / О.П. Кириленко // Тернопіль: Економічна думка, 2000.
5. Про встановлення «зелених» тарифів на електричну енергію для приватних домогосподарств: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 23 березня 2019 року № 447. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nerc.gov.ua/?id=39687>.
6. Інформація щодо роздрібних тарифів на електричну енергію, що відпускається для кожного класу споживачів, крім населення, на території України на IV квартал 2018 року [Електронний ресурс]. / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Режим доступу: <http://www.nerc.gov.ua/?id=34869>.
7. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605-р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358>.
8. Ільєнко Б. Переваги застосування відновлюваних джерел енергії не такі однозначні [Електронний ресурс] / Б. Ільєнко // Інтернет видання ZN.UA. Режим доступу: https://www.dt.ua/energy_market/navischo-y-komu-mi-oplachuyemo-zeleniy-tarif-287103_.html.
9. Масний В. Зелений тариф себе вичерпав [Електронний ресурс] / В. Масний // Мультимедійна платформа іномовлення України. «УКРІНФОРМ». Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2631877-zelenij-tarif-sebe-vicepav.html>.
10. Bruno R. Reexamining the conditional effect of foreign direct investment / R. Bruno, N. Campos // IZA Discussion Paper. 2013. № 7458. P. 1–60.
11. Татарульєва В.О. Вплив іноземного інвестування на економічний розвиток країни / В.О. Татарульєва // Причорноморські економічні студії, випуск № 4. 2016 р. С. 29–34.